

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Монографія

За редакцією *Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової*

Харків
«Право»
2015

УДК 316.422
ББК 60.5,32
К65

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України
(протокол № 10 від 11 листопада 2015 р.)*

Рецензенти:

О. І. Процевський, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

І. В. Венедіктова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Колектив авторів:

К. М. Андріюченко, м. н. с. – підрозд. 4.3;

Ю. Є. Атаманова, д-р юрид. наук, доц. – підрозд. 4.4 (у співавт.);

Ю. В. Бистрова, канд. наук із соціальних комунікацій, м. н. с. – підрозділи 3.3, 6.1, 6.3;

С. М. Глинянський – підрозд. 3.1 (у співавт.);

С. М. Іванов, канд. техн. наук, доц., с. н. с. – підрозд. 3.1 (у співавт.); підрозд. 3.2; підрозд. 6.2 (у співавт.);

В. В. Карасюк, канд. техн. наук, доц. – підрозд. 6.2 (у співавт.);

Г. П. Клімова, д-р філос. наук, проф., п. н. с. – вступ; підрозділи 1.1, 5.1, 5.3;

С. М. Прилишко, д-р юрид. наук, проф., п. н. с. – підрозд. 4.2; підрозд. 6.2 (у співавт.);

О. О. Осадько, м. н. с. – підрозд. 4.4 (у співавт.);

О. В. Шаповалова, д-р юрид. наук, проф. – підрозд. 1.2;

Л. С. Шевченко, д-р екон. наук, проф., с. н. с. – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 5.2;

І. І. Чайка, м. н. с. – підрозд. 5.4;

А. М. Юшко, канд. юрид. наук, доц., с. н. с. – підрозділи 1.3, 4.1

Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авт.: Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. ; за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. – Х. : Право, 2015. – 452 с.

ISBN 978-966-458-961-8

У монографії здійснено комплексний соціально-правовий аналіз інноваційного суспільства і розглянуто умови його становлення в Україні. Зосереджено увагу на окремих аспектах законодавчого забезпечення інноваційного розвитку українського соціуму. Досліджено вплив соціальних інновацій, які обумовлені соціокультурними умовами, на процес становлення інноваційного суспільства в Україні.

Розраховано на науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів і всіх тих, хто цікавиться проблемами становлення інноваційного суспільства в Україні.

УДК 316.422
ББК 60.5.32

© Клімова Г. П., Іванов С. М.,
Шевченко Л. С. та ін., 2015
© Видавництво «Право», 2015

ISBN 978-966-458-961-8

ЗМІСТ

Вступ.....	5
------------	---

Розділ I

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

1.1. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку.....	8
1.2. Основні напрями державної політики у сфері становлення інноваційного суспільства в Україні.....	40
1.3. Законодавче забезпечення інноваційного розвитку українського суспільства.....	69

Розділ II

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Інноваційна діяльність та інноваційна модель соціально-економічного розвитку: Україна на тлі світових процесів	103
2.2. Стратегічне управління інноваційними процесами на підприємстві	122
2.3. Державна підтримка інтелектуальної власності в Україні	142

Розділ III

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС – ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Особливості стратегії інноваційного розвитку науки в сучасних умовах	161
3.2. Наноіндустрія як найважливіша умова становлення інноваційного суспільства в Україні	181
3.3. Інформаційне забезпечення інновацій: соціально-комунікаційний контекст аналізу.....	202

Розділ IV
ВПЛИВ ПРАВОВИХ ІННОВАЦІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

4.1. Інновації у сфері правового регулювання праці	215
4.2. Теоретико-правові засади організаційно-правових форм соціального забезпечення в умовах становлення інноваційного суспільства в Україні.....	248
4.3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві: інноваційні підходи до аналізу	259
4.4. Дотримання ділової репутації, честі та гідності працівника як запорука розвитку інноваційної особистості.....	283

Розділ V
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ –
ВАЖЛИВІША УМОВА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

5.1. Формування інноваційного клімату як основний фактор інноваційного розвитку ВНЗ.....	303
5.2. Автономія університету як головний економічний пріоритет інноваційного розвитку вищої школи України.....	327
5.3. Якість вищої освіти у аспекті інноваційного розвитку вищої школи України	355
5.4. Дослідницький університет в інноваційному суспільстві знань	374

Розділ VI
ФОРМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ
ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА СТАНОВЛЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

6.1. Креативна компетентність особистості: зміст та основні напрямки формуванню вищій школі.....	396
6.2. Інноваційне інформаційно-комунікативне освітнє середовище у вищій школі.....	407
6.3. Інноваційні методи навчання у вищій школі України	426
Список праць авторів.....	439

РОЗДІЛ V

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВАЖЛИВІША УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

5.1. Формування інноваційного клімату як основний фактор інноваційного розвитку ВНЗ

Ключову роль у становленні інноваційного суспільства в Україні відіграє вища освіта. Вона займає стратегічне положення в системі національної інноваційної політики, успішне проведення якої у вищій освіті є запорукою впровадження й застосування високих технологій, економічного зростання й конкурентоспроможності України. Нововведення у вищій школі виступають також найважливішою детермінантою розвитку особистості як головного ресурсу формування інноваційного суспільства в Україні. Освіченість і креативна компетентність особистості, її моральні і вольові якості, сформовані в результаті здійснення інноваційної діяльності у вищій школі, зумовлюють перехід до сучасної економіки, заснованої на передових інформаційних технологіях, а також посилюють інтелектуалізацію функціональних підсистем суспільства. За цих умов в Законі України «Про вищу освіту» (стаття 65) зауважується, що «інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти», вона передбачає «здобуття нових наукових знань шляхом проведен-

ня наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу».¹

Для здійснення у ВНЗ інноваційної діяльності, забезпечення його інноваційного розвитку необхідне існування у ньому інноваційного клімату. Усе вищенаведене зумовлює актуальність соціально-філософського аналізу сутності і видів інновацій у сфері вищої освіти у контексті парадигми інноваційного розвитку вищої школи, посилює необхідність дослідження механізму формування інноваційного клімату як чинника інноваційного розвитку вищих навчальних закладів, ефективного здійснення інноваційної діяльності у вищій школі.

Нещодавно поняття «інновація», «інноваційний процес», «інноваційний розвиток» «інноваційна діяльність», «інноваційний клімат», у вітчизняній науковій літературі, присвяченій аналізу сфери вищої освіти, майже не вживалися. Сьогодні ситуація інша. Зараз вчені (В. А. Адольф, А. Л. Бірюков, М. В. Волинська, Н. Ф. Ільїн, В. Д. Нечаєв, Н. С. Ладижець, В. С. Лазарєв, Б. П. Мартиросян, Н. І. Лапін, а також Г. Бекер, Е. Брукінг, Дж. Коулман та ін.) активно і детально розглядають проблеми розробки і впровадження інновацій у вищій школі, аналізують умови ефективного їх функціонування, застосовують сучасні методики навчання та інноваційні педагогічні технології. У той же час спостерігається стихійність процесів створення і впровадження інновацій, відсутня чітка цільова спрямованість нововведень, наявна неузгодженість інноваційних пошуків, що проводяться в теорії і практиці освітньої діяльності у вищій школі, невідповідність окремих нововведень одне одному, слабкість розробки загальної інноваційної стратегії розвитку вищої освіти. Крім цього, до сьогодні в соціально-філософській літературі відсутнє чітке розмежування понять, які покликані змістовно відображати інноваційну спрямованість перетвілень, що мають місце у вищій школі в умовах становлення інноваційного суспільства в Україні.

---

¹ Про вищу освіту [Текст] : Закон України (станом на 29 жовт. 2014 р.). – Х. : Право, 2014. – С. 75.

У багатьох випадках дослідники, коли трактують поняття «інновація» відповідно до аналізу інноваційного розвитку вищої школи, беруть за основу його розуміння в загальній інноватиці. У зв'язку з цим, здебільшого інновації розуміються у двох аспектах: як явище та як процес. У першому випадку інновація являє собою будь-яку цілеспрямовану зміну технології управління, що орієнтується на заміну її елементів з метою прискорення, пом'якшення або поліпшення виконання завдань, що ставляться. У другому аспекті інновація розглядається як процес, що включає стадії її розробки, впровадження, засвоєння і стабільного ефекту¹.

Інновації у вищій освіті мають свою специфіку, що пов'язане з тим, що вони, по-перше, завжди передбачають нове вирішення актуальної проблеми у сфері вищої школи, по-друге, їх використання призводить до якісно нових результатів освітньої діяльності, по-третє, їх впровадження викликає якісні зміни інших компонентів єдиної системи вищої освіти.

Для успішного і результативного застосування інновацій у сфері вищої освіти необхідно мати відповідні критерії (ознаки предметної однорідності), що дозволяють здійснювати їх надійну класифікацію і чітко орієнтувати учасників освітнього процесу по відношенню до їх призначення, сфери застосування і показників ефективності, що очікуються.

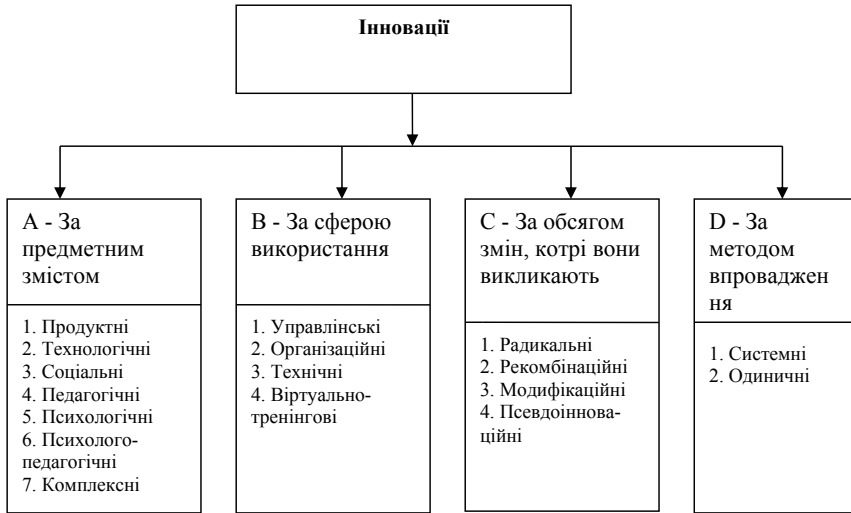
Аналіз праць сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників² дає підстави для класифікації інновацій у сфері вищої освіти за ознаками предметної однорідності (схема 1).

---

¹ Клімова, Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу [Текст] / Г. П. Клімова // Актуальні питання інноваційного розвитку. – 2012. – №3. – С. 50–51.

² Інтернет в гуманітарном освіті [Текст] / под ред. Е. С. Полат. – М. : Гуманитар. центр ВЛАДОС, 2011. – 272 с.; Кіпень, В. Місія вузу: традиційні концепції та сучасні тенденції [Текст] / В. Кіпень // Схід. – 2000. – № 3. – С. 54–58; Николаев, А. Инновационное развитие и инновационная культура [Текст] / А. Николаев // Проблемы теории и практики упр. – 2012. – № 5. – С. 58–63; Перспективні освітні технології [Текст] / за ред. Г. С. Сазоненко. – К. : Гнозис, 2013. – 560 с.; Роберт, И. В. Современные информационные технологии в образовании [Текст] / И. В. Роберт. – М. : Школа-Пресс, 2014. – 205 с.; Селье, Г. От мечты к открытию [Текст] : пер. с англ. / Г. Селье. – М. : ТЦ «Сфера», 2007. – 368 с.

Класифікація інновацій за ознаками предметної однорідності

A, B, C, D – класифікаційні ознаки предметної однорідності

В основу даної класифікації покладено чотири головні критерії: предметний зміст; сфера застосування; обсяг змін, що викликаються інноваціями; метод впровадження.

За першим критерієм можна виокремити сім видів інновацій.

Продуктивні інновації передбачають створення певних типів програм математико-статистичної обробки інформації, психологічного моніторингу основних показників особистості суб'єкта навчання, формування баз (регістрів) даних про інновації, соціально-економічні та соціально-психологічні показники тощо.

Технологічні інновації спрямовані на створення і застосування нових технологій для вирішення нових освітніх завдань, вдосконалення системи надання різноманітних видів освітніх послуг тощо.

Соціальні інновації зорієнтовані на створення і застосування нових економічних, організаційних та інших структур і механізмів функціонування основних підсистем вищої освіти.

Педагогічні інновації визначають упорядковані професійні дії суб'єктів педагогічного процесу, які при оптимальності ресурсів

і зусиль всіх учасників педагогічної взаємодії сприяють реалізації свідомо обраної освітньої мети і забезпечують можливість відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності викладача.

Психологічні інновації спрямовані на використання в навчальному процесі з метою підвищення його ефективності підходів, способів, прийомів і методик діагностування основних типів вищої нервової діяльності, рівнів інтелектуального розвитку суб'єкта навчання, встановлення типології особистісних якостей, що впливають на успішність навчання і стан здоров'я, виокремлення їх різноманітних типів темпераменту, побудови психологічних портретів особистості тощо.

Психолого-педагогічні інновації являють собою синтез різноманітних компонентів психологічних і педагогічних інновацій, спрямованих на особистісний і професійний розвиток людини у процесі отримання нею вищої освіти і професійного самовизначення, що потребує переорієнтації викладачів на суб'єкт-суб'єктну взаємодію в освітньому процесі, оволодіння мистецтвом особистісно-орієнтованого навчання.

Комплексні інновації означають собою органічну єдність декількох різновидів інновацій, що подані в блоці А¹.

У сфері використання можна виділити чотири основні типи інновацій: управлінські, організаційні, технічні і віртуально-тренінгові.

Управлінські інновації пов'язані із цілеспрямованими змінами технології управління, що зорієнтовані на заміну її елементів з метою прискорення, полегшення або поліпшення виконання завдань, що поставлені вищою освітою. Цей вид інновацій має важливе значення з точки зору формування навиків використання теоретичних знань основ сучасної управлінської діяльності, аналізу стандартної управлінської ситуації, навичок алгоритмізації ВНЗ та прогнозування їх наслідків, спроможності приймати рішення в нестандартних ситуаціях (брейнстормінг), налагоджувати взаємостосунки зі студентами і долати комунікативні бар'єри, постійно підтримувати стиль та імідж свого ВНЗ.

---

¹ Педагогічні технології у неперервній професійній освіті [Текст] / за ред. А. М. Алексюк, П. М. Воловик. – К. : ВПОЛ, 2001. – С. 52.

Організаційні інновації є результатом організаційного рішення і не потребують суттєвої зміни індивідуальної поведінки від більшості учасників інноваційного процесу у сфері вищої освіти.

Технічні інновації передбачають поліпшення окремих елементів і характеристик при створенні нових видів освітніх послуг, вирішення нових видів технічних завдань тощо.

Віртуально-тренінгові інновації спираються на наукові уявлення про ефективне навчання студентів, що базується на моделюванні навчальних ситуацій у віртуальному просторі, закріпленні вмій та навичок у навчанні за допомогою спеціальних тренінгів.¹

За обсягом змін, що викликані інноваціями, можна виділити радикальні, рекомбінаційні і модифікаційні інновації, а також псевдоінновації. При цьому враховуються: характер змін, які мають місце при використанні інновацій; спрямованість роботи, якої вони торкаються; сукупність функцій, завдань і методів, котрі вони змінюють; відмінності нових процесів від минулих.

Радикальні інновації організаційного характеру базуються на впровадженні нових методів управління. Такі інновації принципово змінюють стратегію і способи управління. Прикладом таких інновацій є впровадження новітніх інформаційних систем, які кардинально змінюють організаційні основи діяльності ВНЗ. У межах радикальних педагогічних інновацій використовуються нові ресурси і рішення.

Рекомбінаційні інновації передбачають використання існуючих технологічних, організаційних та інших видів рішень із метою створення новітніх технологій або систем управління ВНЗ.

Інкони виділяють ще один тип – псевдоінновації, маючи на увазі зміни у зовнішніх атрибутах (аспектах) нововведення.

Із точки зору методу впровадження інновації можна поділити на системні і поодинокі. Системні інновації базуються, передусім, на пошукових рішеннях, що враховують затверджену систему їх створення. Вони можуть впливати на підвищення якості, а в організаційному виміру – на поліпшення управління діяльністю ВНЗ. Цей вид інновацій передбачає навчання персоналу ВНЗ і участь у реалізації відповідних засобів значної якості учасників різного рівня управління.

---

¹ Брусенцова, Н. Технологии будущего – сегодня [Текст] / Н. Брусенцова // Пед. вестн. – 2009. – № 8. – С. 144.

За рахунок створення, поширення і засвоєння різноманітних інновацій відбувається інноваційний розвиток вищої освіти. Це циклічний процес, який проходить наступні стадії:

- виявлення потреб у зміні (виявлення проблеми);
- розробка ідеї вирішення проблеми;
- розробка способу вирішення проблеми (нововведення);
- апробація і експертиза нововведення;
- засвоєння нововведення;
- інституалізація нововведення.

Відповідно до цього можна таким чином схематично відобразити структуру інноваційного процесу у сфері вищої освіти (схема 2).

Інноваційний процес починається з виявлення необхідності змін на певних ділянках освітнього процесу у вищій школі, що відбувається завдяки аналітичній роботі спеціалізованих наукових організацій, органів управління освітою, керівників ВНЗ, науково-педагогічних колективів.

Розробка способів вирішення проблеми – це проектування нововведення. Розроблене нововведення повинно пройти експериментальну апробацію, в результаті якої у нього можуть бути внесені корективи.

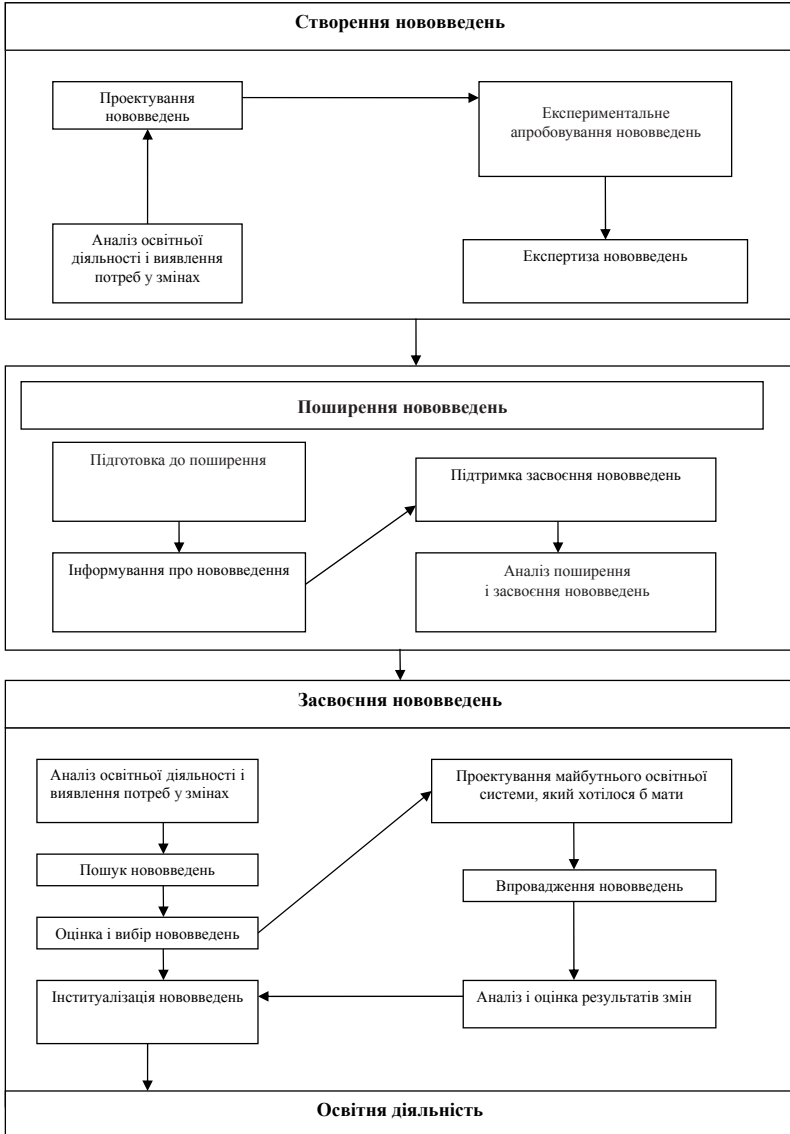
До того, як нововведення вийде на стадію поширення, воно має пройти експертизу, тобто оцінку своєї відповідності конкретним вимогам.

Поширення інновації потребує її тиражування і доведення інформації про неї до потенційних користувачів. Цьому сприяє наявність спеціальної інфраструктури підтримки інноваційних освітніх процесів. До неї входять різноманітні консультаційні служби, навчальні центри, експерти, центри з впровадження тощо. Для того, щоб поширення інновації проходило успішно, необхідно здійснювати аналіз того, як відбувається розповсюдження нововведення, виявляти фактори, які гальмують даний процес, і вживати заходи з їх усунення.

Третя стадія інноваційного процесу проходить у вищих навчальних закладах. Потреба в пошуку і засвоєнні конкретних інновацій виникає тоді, коли керівництвом закладу або науково-педагогічним колективом знайдені недоліки в освітньої діяльності і проаналізовані їх причини. Після цього інновація може або розроблятися в самому ВНЗ (це буде початком першої стадії інноваційного процесу), або обиратися з вже існуючих нововведень, використання яких дозволить підвищити ефективність освітньої діяльності.

Схема 2

Структура інноваційного процесу в галузі вищої освіти

Перед тим, як вирішити питання про впровадження інновації, інформація про яку потрапила ззовні, нововведення повинно пройти внутрішню експертизу. Далеко не завжди ті інновації, які придатні для одного ВНЗ, можуть бути використані в іншому. Тому експертиза, яка здійснюється в період створення нововведення, і експертиза, що проводиться на стадії його засвоєння, мають як загальні, так і спеціальні відмінні риси.

Більш того, може виявитися, що не всі інновації, які отримали прихильну оцінку, є сполучними. Може бути недостатньо матеріальних коштів і трудових ресурсів для їх паралельного впровадження. Тому необхідно розробляти проект бажаної інноваційної освітньої діяльності у вищому навчальному закладі і науково обґрунтувати програму його реалізації, таку, щоб зумовлювала, які саме інновації треба впроваджувати і в якій послідовності.

Наступними моментами інноваційного процесу в межах вищої школи є процеси впровадження (освоєння) інновації і його використання, оцінка результатів та інституалізація, тобто перехід від експериментального режиму до режиму постійного застосування.¹

Аналізуючи інноваційні теорії, вчені говорять про інновації як поліструктурні утворення, системи, які підкоряються певним законам. У цьому зв'язку І. А. Романов виокремлює принципові моменти, що відображають специфіку інноваційного освітнього процесу:

1) закон циклічного повторення і повернення нововведень. Із новим ступенем актуальності у нових комбінаціях структурних складових і підходів утілилися відомі гуманістичні ідеї про нову педагогіку П. П. Блонського, В. П. Вахтерова, П. Ф. Каптерева, М. М. Рубінштейна, В. А. Сухомлинського;

2) формування нового педагогічного знання і розвиток теоретичної інноваційної діяльності, що відповідає тенденціям взаємозумовлених процесів соціалізації навчальних закладів і педагогізації суспільства, відкритості системи освіти змінам, що відбуваються в суспільстві, й посиленню впливу педагогічних перевтілень на соціальні процеси в суспільстві;

---

¹ Лазарев, В. С. Педагогическая инноватика: объект, предмет и основные понятия [Текст] / В. С. Лазарев, Б. П. Мартиросян // Педагогика. – 2013. – № 4. – С. 17–18.

3) сукупний розвиток конкретних педагогічних теорій і методологічного знання про них, що покликані забезпечити цілісне уявлення про закономірності і суттєві зв'язки дійсності, з'ясувати принципи правильного управління ними.¹

До цього В. А. Сластенін і Л. С. Подимова додають:

1) закон незворотної дестабілізації педагогічного середовища, відповідно до якого будь-яке нововведення вносить незворотні деструктивні зміни в педагогічне середовище;

2) закон фінальної реалізації інноваційного процесу, тобто прямування кожного інноваційного процесу до повної реалізації;

3) закон стереотипізації освітніх інновацій, тобто перевтілення нововведення в стереотип мислення і практичної дії.²

Через це вчені схиляються до думки, що інновація у сфері освіти в цілому, і вищої освіти в тому числі, – це система, розвиток якої проходить всі стадії життєвого циклу: зародження, активний розвиток, рутинізація, перетворення.

Підтвердженням цієї точки зору є виділена М. М. Поташніком ієрархія структур інноваційного процесу у сфері вищої освіти:

– діяльнісна структура, що вміщує в себе таку послідовність компонентів: мотиви, мета, завдання, зміст, форми, методи, результати інноваційної діяльності ВНЗ;

– суб'єктна структура, що включає узгоджену діяльність усіх суб'єктів розвитку інновації (вчених, адміністрації ВНЗ, колективу педагогів і студентів, працівників органів освіти тощо);

– рівнева структура – інноваційна освітня діяльність суб'єктів на міжнародному, регіональному, районному, міському рівнях та на рівні вищих навчальних закладів;

– змістова структура – зародження, розробка і засвоєння нововведень в освітньому процесі;

– структура життєвого циклу педагогічної інновації, що передбачає наявність етапів виникнення, зростання, зрілості, освоєння, розповсюдження, насичення, рутинізації, кризи, модернізації;

---

¹ Романова, И. А. Диалектика инноваций в отечественной педагогике XX в. [Текст] / И. А. Романова. – М. : Наука, 2005. – С. 185–186.

² Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность [Текст] / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Наука, 1997. – С. 8–27.

- управлінська структура, що охоплює чотири види управлінських дій: планування, організацію, керівництво, контроль.
- організаційна структура, що містить діагностичний, прогностичний, організаційний, практичний, узагальнюючий, упроваджуючий компоненти.

Названі структури взаємопов'язані, що дозволяє говорити про інноваційний процес у сфері вищої освіти як про цілісну систему.¹

Інноваційний процес, який відбувається у сфері вищої освіти, базується на парадигмі інноваційного розвитку вищої освіти. Дана парадигма є описом підходу, за якого професійна підготовка спеціалістів здійснюється під час виробництва нових знань і трансформації їх у товар, що потребує суспільство. Вона з'явилась в результаті загальної кризи, що охопила світову систему освіти наприкінці ХХ ст. В Україні ця криза співпала за часом з системною кризою суспільства, його соціальних інститутів, внаслідок чого модернізація вищої освіти поєднана з чималими труднощами.

Парадигма інноваційного розвитку вищої освіти передбачає такий спосіб організації діяльності вищого навчального закладу, котрий забезпечує досягнення цілей та вирішення завдань його інноваційного розвитку. Ключовим елементом цієї парадигми залишаються знання, як і для парадигми традиційної. Головною ж відмінністю є те, що якщо попередній підхід з'ясовував спосіб передачі знань, то новий підхід робить акцент на способі виробництва знань.

Парадигма інноваційного розвитку вищої освіти передбачає переміщення акценту з процесу навчання на його результати, зміну ролі викладача, особистісний підхід до студента із забезпеченням його активної пізнавальної діяльності. Це потребує сутнісних перетворень у всіх ланках педагогічної системи: в цілях, змісті, цінностях, процесі і результатах навчання і виховання, у характері діяльності викладачів і студентів, у формах і методах навчання, виховання і контролю в освітньому середовищі, у відношеннях з зовнішнім середовищем; в якості і рівні фінансової, матеріально-технічної, організаційної, правової і кадрової підтримки освітнього процесу.

---

¹ Сластенин, В. А. Педагогика: инновационная деятельность [Текст] / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Наука, 1997. – С. 17–18.

По суті, мова йдеться про практичну реалізацію нової освітньої парадигми, про перехід до нового типу навчання і виховання, про забезпечення кожним ВНЗ такої якості освіти випускників, яка відповідала б викликам часу. Фактично мова йдеться про глибоку реформу вищої освіти. Інноваційний вищий навчальний заклад потребує нових підходів як в організації навчально-виховного процесу, так і в управлінні.

У цьому зв'язку треба зауважити, що вся система вищої освіти України і кожен конкретний ВНЗ окремо знаходяться в складній проблемній ситуації через те, що сьогодні не існує ані зрозумілої для всіх теоретичної основи прийняття проектних рішень, ані готовності працівників ВНЗ до такої кардинальної модернізації, ані адекватних ресурсів – фінансових, кадрових, організаційних. Кожен ВНЗ визначається в цій ситуації самостійно, витрачаючи великі зусилля на розробку науково-методичної документації.

Вочевидь, успішне вирішення різноманітних проблем і завдань модернізації вищої освіти України передбачає перехід ВНЗ зі стану традиційного, сталого функціонування з елементами відставання від викликів часу в *режим інноваційного розвитку*, що забезпечує підготовку конкурентоспроможних спеціалістів.

Перехід ВНЗ в режим інноваційного розвитку як стратегічна мета передбачає реалізацію певних проміжних цілей:

- 1) формування єдиного культурно-освітнього і наукового простору ВНЗ;
- 2) створення ефективної компетентнісно-контекстної педагогічної моделі підготовки бакалавра і магістра;
- 3) залучення всього колективу ВНЗ до інноваційного процесу;
- 4) системна модернізація освітньої діяльності;
- 5) установа ділових зв'язків з органами державної влади, установами освіти і науки, працедавцями, громадськими організаціями;
- 6) здійснення програм координації з українськими ВНЗ – партнерами по інноваційному розвитку;
- 7) розширення програм міжнародної співпраці.

Теоретико-методологічну основу інноваційного розвитку вищої освіти в Україні складають:

- культуроцентристська парадигма;
- компетентнісний підхід;
- психолого-педагогічна теорія контекстного навчання.

Відповідно до культуроцентристської парадигми вища освіта розуміється як механізм наслідування і подальшого розвитку інтелектуальної, соціальної, професійної і духовної культури країни і світу, спосіб одухотворення життєвих цілей молодого покоління, гуманізації і гармонізації буття особистості і суспільства.¹ Метою виховання є прийняття людиною відповідального морального вибору і мотивованого вчинку – основи особистісної зрілості, тобто опрацьованого культурою ідеалу вдосконалення, і включення його в особисте життя. Результат виховання – духовність як абсолютна цінність і залог внутрішньої цілісності і здоров'я людини, умова її виживання і розвитку.

Можливості вищої освіти у сфері збереження і розвитку вітчизняної культури дозволяють розглядати її як важливий фактор духовної безпеки українського суспільства і компенсації тих негативних наслідків, які тягне за собою ідеологія масового, споживацького суспільства, культ гедонізму, наживи, індивідуалізму. Удосконалення стає метою виховання, спрямованість до нього – основою духовно мотивованих і відповідальних вчинків людини.

Ідея *компетентнісного підходу* у вищій освіті міститься в тому, що якість підготовки бакалавра, магістра повинна стати інтегральним результатом взаємопов'язаного засвоєння академічних знань і практичних вмінь і навичок, результатом оволодіння фундаментальним змістом наук як орієнтовною основою і засобом здійснення практичної дії та вчинку в умовах майбутньої професійної діяльності.²

Реалізація компетентнісного підходу при умові спирання на розвинену психолого-педагогічну теорію несе в собі можливості змістовної інтеграції науки, освіти і виробництва, єдності навчання і виховання, становлення і розвитку предметно-технологічного контексту

---

¹ Запесоцкий, А. С. Гуманитарная культура и гуманитарное образование [Текст] / А. С. Запесоцкий. – СПб., 1996. – С. 25–30.

² Дурнева Е. Е. Построение компетентностной модели выпускника МГГУ им. М. А. Шолохова [Текст] : учеб. пособие / Е. Е. Дурнева, В. Д. Нечаев. – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2010. – С. 105–107.

професійної діяльності і соціально-моральних якостей особистості майбутнього бакалавра, магістра.

Сутність *теорії контекстного навчання* як концептуальної основи реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті полягає у створенні психолого-педагогічних, дидактичних і методичних умов для оволодіння студентом професійною діяльністю через моделювання на мові наук і з допомогою всієї системи форм, методів і засобів навчання – традиційних і нових – її предметного і соціального змісту. У контекстному навчанні забезпечується динамічний рух діяльності студента від безпосередньо навчальної через квазіпрофесійну і навчально-професійну до реальної професійної діяльності.¹

Метою контекстного навчання є формування цілісної професійної діяльності майбутнього спеціаліста, оволодіння компетенціями як здібностями задля реалізації її функцій, вирішення завдань і проблем. *Зміст контекстного навчання* обирається з двох джерел: дидактично перевтіленого змісту наук і створення засвоєної професійної діяльності, що подається у вигляді системи загальнокультурних і професійних компетенцій.

Найважливіший вплив на перехід ВНЗ у режим інноваційного розвитку, здійснення в ньому інноваційної діяльності має формування у вищому навчальному закладі інноваційного клімату, що, у свою чергу, зумовлено цілою низкою внутрішніх й зовнішніх факторів.

До внутрішніх факторів, що мають сприятливий, стимулюючий вплив на формування інноваційного клімату в ВНЗ, треба віднести такі, як:

- висока кваліфікація професорсько-викладацького складу;
- багаті традиції ВНЗ в організації освітнього процесу, спортивні і культурні досягнення;
- наявність затребуваних напрямів підготовки кадрів;
- розвинена структура освіти після закінчення ВНЗ: аспірантура, докторантура, інститут здобувачів, дисертаційні ради з захисту кандидатських і докторських дисертацій;

---

¹ Нечаев, В. Д. Через контекст – к модулям: опыт МГТУ им. М. А. Шолохова [Текст] / В. Д. Нечаев, А. А. Вербицкий // Высш. образование в России. – 2010. – № 6. – С. 9–10.

- розгалужена мережа філіалів;
- наявність потенціалу додаткової професійної освіти;
- наявність баз практики студентів; надання вищим навчальним закладом допомоги у працевлаштуванні випускників; наявність монографій, навчальних посібників і науково-методичних розробок, що друкуються за ініціативою власне викладачів; тенденції до зростання обсягів НДР.

Серед внутрішніх факторів, що стримують або обмежують створення в ВНЗ інноваційного клімату, можна назвати такі:

- нез'ясованість критеріїв відбору змісту освіти;
- невідповідність існуючих педагогічних технологій навчання і контролю сучасним вимогам до освітнього процесу і якості підготовки випускників;
- недостатній ступінь розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- розрив між теоретичним навчанням і практикою;
- слабка сприйнятливність професорсько-викладацького складу до інновацій та сучасних технологій удосконалення освітньої діяльності ВНЗ;
- відсутність ефективної системи залучення студентів до НДР та використання результатів досліджень в освітньому процесі;
- слабка популяризація досягнень ВНЗ (наукових шкіл, досягнень випускників);
- дефіцит фінансування діяльності ВНЗ, недостатній розвиток матеріально-технічної бази, інформаційного і науково-методичного забезпечення освітнього процесу, що модернізується;
- неефективність діючої системи профорієнтації; невідповідність рівня професорсько-викладацького складу зростаючим вимогам до якості підготовки студентів; низький рівень зарплатні ПВС; старіння викладацького корпусу; непрестижність.

Формування інноваційного клімату в ВНЗ значною мірою зумовлюється різноманітними факторами зовнішнього соціокультурного середовища. Серед них:

- політичні (наявність цільового держзамовлення на розробку і реалізацію державної програми у сфері молодіжної політики);
- економічні (кризові явища в економіці);

- демографічні (падіння народжуваності, криза родини та ін.);
- культурно-моральні (моральна деградація, зниження рівня загальної культури і освіченості молоді);
- зростання значущості вищої освіти в світі;
- наявність конкурентів на освітньому ринку.

Указані фактори в своїй сукупності детермінують формування інноваційного клімату в конкретному ВНЗ.

Беручи за основу методика дослідження регулюючих факторів формування інноваційного клімату підсистеми «підприємство», яка, в свою чергу, ґрунтується на системі класифікації інформаційних потоків,¹ можна зробити деякі проміжні узагальнення, стосовно особливостей процесу формування інноваційного клімату підсистеми «генератор ідей», яка в нашому випадку є тотожною «ВНЗ»:

1. Специфіка діяльності ВНЗ (це стосується, насамперед, технічних університетів та інститутів) проявляється в тому, що вони виступають водночас і як креативна складова, і як виробнича складова, тобто вищі навчальні заклади не тільки «продукують ідеї» на рівні теоретичних положень, концепцій або наукових обґрунтувань. Вони доводять їх до статусу «готової продукції» у формі експериментальних і дослідних зразків, технологій, програм, технічних описів або методичних розробок (крім того, і на цьому слід особливо наголосити, ВНЗ безпосередньо беруть участь – більшою або меншою мірою – у фінансуванні основних робіт, пов'язаних із процесом інноваційної діяльності, а отже, є безпосереднім інвестором інноваційних проєктів). Таким чином, вищі навчальні заклади в цьому контексті, об'єднуючи в собі підсистему «генератор ідей» і підсистему «підприємство», виконують фактично три різні функції:

- генерування інновацій;
- продукування інновацій;
- забезпечення умов для поширення інновацій.

2. Оскільки ВНЗ є стійкою цілісною системою, то і сукупність зв'язків між усіма її ланками залишається також незмінною впродовж

---

¹ Вовканич, С. Й. Соціогуманістичний контекст наукомісткої економіки інноваційного суспільства [Текст] / С. Й. Вовканич // Економіка України. – 2005. – № 3. – С. 43.

усього «виробничого процесу». Це означає, що протягом усіх етапів процесу інноваційної діяльності ВНЗ їх ендегенне середовище залишається також незмінним, а отже, категорії «інноваційний клімат ВНЗ» та «інноваційний потенціал ВНЗ», які ідентифікуються наявністю/відсутністю «інформаційних» та «регламентуючих» зв'язків, фактично стають тотожними.

3. Кожен ВНЗ, як правило, має кілька наукових шкіл, що представляють різні галузі науки. Очевидно, що освітня та наукова діяльність навчального закладу формує і розвиває стійку систему взаємозв'язків між такими школами (передусім на основі міждисциплінарних зв'язків), змушує професорсько-викладацькі колективи різних кафедр спільно працювати над вирішенням тих чи інших завдань. У свою чергу, така співпраця науковців, які представляють різні галузі науки, призводить до:

- виникнення всередині ВНЗ ефекту «інноваційного тиску»;
- виникнення ефекту «конвергенції інновацій».¹

4. Наявність цілої мережі розвинених зв'язків з науково-дослідними та проектно-конструкторськими інститутами, промисловими підприємствами, а також іншими ВНЗ формує своєрідне «специфічне поле», основною «субстанцією» якого є спеціальна інформація (вона акумулює техніко-економічну, технологічну та іншу спеціальну інформацію) та інформація креативного характеру (вказує на проблеми і способи їх вирішення, сприяє з'ясуванню та розробленню стратегій інноваційного розвитку). Очевидно, що наявність такого «поля» має визначальний вплив на формування екзогенного середовища функціонування ВНЗ. При цьому слід зауважити, що взаємодія ендегенного і екзогенного середовищ функціонування вищого навчального закладу призводить до виникнення ефекту «зовнішнього інноваційного тиску».²

Мабуть, деякі з сформульованих узагальнень потребують більш детального пояснення.

---

¹ Гречаник, Б. В. Інноваційно спрямований розвиток підприємств: організаційно-економічні аспекти [Текст] : монографія / Б. В. Гречаник. – Львів ; Івано-Франківськ : Супрун, 2007. – С. 57.

² Там само. – С. 35.

Діяльність кожного ВНЗ передбачає поєднання трьох основних напрямів: «освіта», «наука» і «продукування новацій». Безумовно, що між цими напрямками існує певна залежність та взаємозумовленість, яка формує цілісну систему причинно-наслідкових зв'язків. Так, з одного боку, рівень «наука» значною мірою детермінується рівнем «освіта», який сформувався в даному вищому навчальному закладі. Це пояснюється тим, що висока «концентрація» науково-педагогічних працівників, а також наявне організаційне, інституційне та інформаційне забезпечення створюють всі необхідні умови для активної та ефективної наукової діяльності ВНЗ. З іншого боку, своєрідним кількісним показником результативності науково-дослідної роботи, яка здійснюється в вищому навчальному закладі, виступає третій напрям його діяльності – «продукування новацій», тобто рівень «якості науки», якого досягнуто в тому чи іншому ВНЗ, детермінує рівень напряму «продукування новацій». При цьому слід зауважити, що рівень напряму «продукування новацій» характеризується як кількісними характеристиками (кількість завершених розробок, виготовлених експериментальних і дослідних зразків, отриманих свідоцтв на винаходи, ліцензій, патентів тощо), так і якісними: кожне нововведення характеризується рівнем його інноваційності.

Окреслені залежності між основними напрямками діяльності ВНЗ формують цілісну ієрархічну систему рівнів: 1-й рівень – рівень «освіта»; 2-й рівень – рівень «наука»; 3-й рівень – рівень «продукування новацій». При цьому очевидним є той факт, що між зазначеними рівнями існують не тільки прямі зв'язки (про це говорилося вище), а й так звані «додатні зворотні зв'язки», тобто результати діяльності (або навіть рівень активності діяльності) вищого навчального закладу за третім напрямом – напрямом «продукування новацій» – неодмінно впливають і на його другий напрям – рівень «наука», відповідно, посилюючи або послаблюючи цей напрям. Аналогічна залежність існує і між другим та першим рівнями: «наука» – «освіта». Іншими словами, успіх або неуспіх ВНЗ у продукуванні новацій неодмінно впливає як на рівень науки, так і на якість освіти у цьому навчальному закладі, відповідно, підвищуючи або знижуючи їх. Така

ієрархія складових ВНЗ (ієрархічна система рівнів ВНЗ) багатьма науковцями трактується як його інноваційний потенціал.¹

Дотримуючись такого підходу, можна зробити деякі висновки.

1. Необхідною умовою формування інноваційного клімату вищого навчального закладу є виражена наявність у його діяльності трьох складових: «освіта», «наука» і «продукування новацій».

2. Достатньою умовою створення інноваційного клімату ВНЗ є виражена розвиненість, збалансованість та активна взаємодія зазначених складових, необхідний рівень яких визначається наявністю стійкої системи вертикальних активних зв'язків між ними (рис. 1).

Рис. 1. Основні складові процесу формування інноваційного клімату ВНЗ

3. Стійка система вертикальних активних зв'язків між «освітою», «наукою» і «продукуванням новацій» у вищому навчальному закладі

¹ Барбаш, В. А. Інноваційне середовище на базі університету дослідницького типу [Електронний ресурс] / В. А. Барбаш, К. О. Бояринова // Національно-технічний університет України «КПІ». – Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Boyarinova_208208.htm.

забезпечується ефективною системою горизонтальних зв'язків між його структурними підрозділами (кафедрами).

Можна стверджувати те, що рівень інноваційного клімату ВНЗ визначається активністю системи вертикальних зв'язків, яка, у свою чергу, ґрунтується на системі горизонтальних зв'язків.

Відомо, що система горизонтальних внутрішніх зв'язків вищого навчального закладу – це сукупність зв'язків, які виникають між різними кафедрами ВНЗ у процесі проведення ними навчальної та науково-дослідної діяльності. Саме наявність такої системи і забезпечує можливість продукування «справжніх» інноваційних проєктів, оскільки їх реалізація завжди відбувається за участі науковців різних кафедр (тобто представників різних галузей науки). Однак у цьому випадку є одна принципова особливість: в основі будь-якої інновації лежить наукова ідея, що розроблена, як правило, науковцями однієї кафедри (так би мовити, профільної кафедри з точки зору спрямованості інновації), при цьому її реалізація досить часто забезпечується участю науковців кількох кафедр.

Генеруючи наукову ідею, «профільна» кафедра тим самим створює своєрідний внутрішній «інноваційний тиск» на інші кафедри, які є потенційними учасниками процесу впровадження цієї ідеї в життя, тобто перетворення її на реальну інновацію. У результаті «відстаючі» кафедри змушені підтягуватися до того рівня, який визначається рівнем окресленої наукової ідеї та рівнем її реалізації, що неодмінно призводить до розширення «вузьких» місць процесу інноваційної діяльності навчального закладу. При цьому слід зауважити, таке «розширення» нерідко супроводжується ефектом «конвергенції інновацій».¹ Виникнення такого ефекту безпосередньо впливає на систему вертикальних і горизонтальних зв'язків між складовими ВНЗ, тим самим об'єктивно покращує його внутрішній інноваційний клімат.

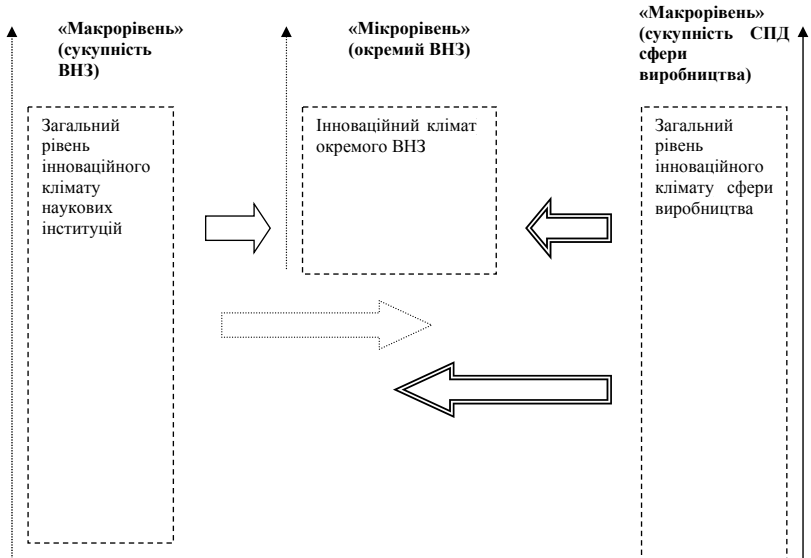
Екзогенне середовище інноваційної діяльності вищих навчальних закладів визначається, у першу чергу, системою взаємовпливів рівнів розвитку інших учасників цієї діяльності, тобто усіх складових макро-соціально-економічної системи. Очевидно, що дослідження таких

---

¹ Гречаник, Б. В. Інноваційноспрямований розвиток підприємств: організаційно-економічні аспекти [Текст]: монографія / Б. В. Гречаник. – Львів ; Івано-Франківськ : Супрун, 2007. – С. 57.

взаємовпливів полягає в аналізі та оцінці системи зв'язків окремого навчального закладу з іншими «генераторами ідей» (у даному випадку це сукупність наукових інституцій, напрями дослідження яких збігаються або є дотичними), а також тими підприємствами, котрі у своїй виробничій діяльності можуть безпосередньо використовувати новачії (інновації), розроблені даним ВНЗ. Таку систему зв'язків наочно ілюструє рис. 2.

Умовні позначення:

- - «мікроеплив» - «внесок» окремого ВНЗ у формування загального інноваційного клімату сукупності наукових інституцій;
- «макроеплив» - формування сукупності наукових інституцій екзогенного середовища («стандартів») діяльності окремого ВНЗ;
- - «мікроеплив» окремого ВНЗ на сферу вітчизняного виробництва;
- «макроеплив» сукупності наукових інституцій на сферу вітчизняного виробництва;
- «макроеплив» вітчизняної сфери виробництва на діяльність сукупності наукових інституцій та окремого ВНЗ

Рис. 2. Система зв'язків між складовими, які формують екзогенне середовище інноваційної діяльності ВНЗ

Аналіз представленої схеми, яка відображає систему зв'язків між окремим вищим навчальним закладом (мікрорівень генератора ідей), системою наукових інституцій (макрорівень генератора ідей) та «споживачем інновацій» (макрорівень сфери виробництва), дозволяє зробити ряд узагальнень.

1. Макровплив сукупності наукових інституцій на діяльність окремого ВНЗ полягає у формуванні своєрідних стандартів, що повинні розглядатися кожним навчальним закладом як мінімально необхідні вимоги (початковий або стартовий рівень) для впровадження ним науково-дослідної діяльності, пов'язаної з генеруванням і продукуванням інновацій. Власне, саме ці «стандарти» і представляють екзогенне середовище для процесів формування внутрішнього інноваційного клімату окремого вищого навчального закладу.

2. Мікрое вплив окремого ВНЗ на діяльність сукупності наукових інституцій здійснюється через внесок, який робить той чи інший навчальний заклад у «загальну базу» розробок теоретичного і прикладного характеру, кількість та якість яких і визначає рівень вітчизняної науки. Очевидно, що у більшості випадків такий внесок є малопомітним для сукупності наукових інституцій (тому його і класифікують як мікрое вплив). Однак у випадку розробки окремим ВНЗ наукової ідеї, рівень якої суттєво перевищує «середній рівень» аналогічних розробок сукупності наукових інституцій і яка є «актуальною» для цієї сукупності, такий внесок може характеризуватися як макрое вплив.

3. Макрое вплив сфери виробництва на діяльність сукупності наукових інституцій та окремого ВНЗ. Такий вплив характеризує «рівень орієнтованості» сфери виробництва на розробку, впровадження і використання нововведень (інновацій). Це означає, що саме цей вплив формує своєрідний попит на інновації (затребуваність інновацій), котрі можуть бути реалізовані господарюючими суб'єктами. Причому, і це особливо важливо, такий вплив характеризує не стільки кількісну величину попиту на інновації, скільки його якісний бік, тобто наукові розробки (інновації) нового рівня – нововведення світової величини; нововведення, нові для вітчизняного ринку; нововведення, нові для фірми; розширення асортименту вже існуючого товару або

зниження його собівартості¹, що є «актуальними» для вітчизняної сфери виробництва.

4. Макровплив сукупності наукових інституцій, а також мікрое вплив окремого ВНЗ на сферу вітчизняного виробництва. Оцінює спроможність «генератора ідей» задовольнити потреби виробничої сфери в інноваціях. Такий вплив характеризує рівень пропозиції наукових розробок, які продукуються усіма науковими інституціями. Причому, як і в попередньому випадку, він ідентифікує і кількісний бік пропозиції інновацій, і їх якісний.

Найважливішою умовою для створення інноваційного клімату у вищих навчальних закладах, а отже і для забезпечення їх інноваційного розвитку є забезпечення на рівні високих світових стандартів підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів, що спроможні до генерації та адаптації інноваційних прогресивних технологічних змін і включення їх у діяльність, тобто пристосування для потреб суспільства, усвідомлення необхідності неперервної освіти протягом свого трудового життя, а також забезпечення ефективного примноження освітнього та наукового потенціалів вищої школи з метою його використання для розвитку українського суспільства за інноваційним алгоритмом. Досягнення цієї головної мети вимагає вирішення наступних пріоритетних завдань у сфері вищої освіти, що містять інноваційну проблематику:

– *підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів* як суб'єктів інноваційних процесів за встановленими законодавством пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки та відповідними пріоритетними напрямами інноваційної діяльності, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних, інформаційно-комунікаційних та знаннєво-орієнтованих технологій, що забезпечується запровадженням навчальних програм, які включають питання інноваційного розвитку;

– *підготовка науково-педагогічних працівників*, що мають володіти інноваційними технологіями навчання та підготовлені до на-

---

¹ Чухрай, Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємств: маркетингове та логістичне забезпечення [Текст] : монографія / Н. І. Чухрай. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2012. – С. 292.

вчального процесу за освітніми програмами, які включають питання інноваційного розвитку;

– *виховання інноваційної культури у суб'єктів інноваційних процесів, зокрема, корпоративної у суб'єктів – юридичних осіб та індивідуальної у суб'єктів – фізичних осіб, на основі якої формуються мотиваційний фактор їх участі в інноваційних процесах, та креативні підходи до їх реалізації, забезпечується ефективний комунікативний обмін між цими суб'єктами інноваційних процесів;*

– *генерація та впровадження інноваційних технологій в навчальний процес як передумов ефективного розвитку сфери вищої освіти, що пов'язано з впровадженням нових технологій навчання, освітніх продуктів та послуг, удосконалення методичного забезпечення;*

– *масштабне запровадження у сферу освіти парадигми безперервної освіти як імперативів змін соціально-економічних реалій, потреб людини та суспільства, світового прогресу стосовно постійного професійного зростання кадрів – суб'єктів інноваційних процесів і сталого зростання інноваційного потенціалу національної економіки за рахунок якісного розвитку людського фактору.¹ Це може бути реалізовано на базі багаторівневих та багатофункціональних науково-навчально-виробничих комплексів;*

– *активізація участі вищих навчальних закладів, зокрема, природничих та інженерно-технічних профілів, в інноваційних процесах, науково-технічних, інноваційних програмах та проектах, в розвитку інфраструктури підтримки інноваційної діяльності, що має спиратися на значний науковий та науково-педагогічний потенціал, сконцентрований у цих закладах.*

Вирішення зазначених проблем має стати пріоритетними завданнями системи вищої освіти в Україні з питань формування інноваційного клімату у ВНЗ.

Таким чином, інноваційний розвиток вузів, їх інноваційна діяльність не відбуваються самі по собі, стихійно. Для їх здійснення необхідні сприятливі фактори, серед яких найважливіше місце належить

---

¹ Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз [Текст] : монографія / В. П. Андрющенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін. ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 18–25.

формуванню інноваційного клімату у ВНЗ. Розкриття особливостей процесу формування інноваційного клімату у ВНЗ, умов і механізму його здійснення дозволяють охарактеризувати його як важливу умову інноваційного розвитку вищих навчальних закладів та необхідну підтримку освітньою сферою утвердження інноваційної моделі розвитку українського суспільства.

5.2. Автономія університету як головний економічний пріоритет інноваційного розвитку вищої школи України

Закон України «Про вищу освіту»¹ дав поштовх оновленню економічного механізму освітньої діяльності. Вищі навчальні заклади згідно з п. 2 ст. 32 Закону набули права приймати рішення щодо генерування доходів та розподілу коштів – встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення учасників освітнього процесу; провадити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та свого статуту; розпоряджатися власними надходженнями (для ВНЗ державної і комунальної форми власності), зокрема, від надання платних послуг; відкривати поточні та депозитні рахунки в банках та ін. Ідеться про реальні кроки до автономізації університетів.

Відповідно до рішень Лісабонської декларації 2007 р.² розрізняють чотири види університетської (академічної) автономії:

---

¹ Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

² Декларация «Университеты Европы после 2010 года: многообразии при единстве целей» [Електронний ресурс] : принята на IV съезде Европ. асоц. ун-тов в Лиссабоне 13 апр. 2007 г. – Режим доступу: https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.eua.be%2Ftypo3conf%2Fext%2Fbzb_securelink%2FpushFile.php%3FcuId%3D398%26file%3Dfileadmin%2Fuser_upload%2Ffiles%2FPublications%2FLisbon_declaration_Russian.pdf&ei=fDpKVY-EDsS4ygObgoHwAQ&usq=AFQjCNEahW64-K2nuquCfTHmzxSO-eqGDA&sig2=w1-ThSiuwuj0-W57pn7rRwQ&bvm=bv.92765956,d.bGQ&cad=rj.